

KURT RANKE

(Göttingen)

A NÉPI ELBESZÉLÉSKINCS HATÁRSZITUÁCIÓI

A népi hagyományvilág tanulmányozásával foglalkozó szakember szemében, tudományos aspektusának sokfélesége ellenére, a népi elbeszélések kora és elterjedése még egyre vizsgálati területének legizgatóbb jelenségei közé tartozik. Hisz már az emberiség legrégebb írásai is tartalmazzanak a gazdálkodás, a jog vagy a kultusz szükségleteit szolgáló feljegyzések mellett mitikus, mesés vagy legendaszerű irodalmi szövegeket. E műformák korai kibontakozásának megfelelő tény, hogy mindenütt megtalálhatók. A XIX. és XX. század gyűjtőtevékenységének s a nyomában kiépülő összehasonlító módszernek eredményeként ma már tudjuk, hogy — pusztán néhány körülmény említésére szorítkozva — számtalan mesetípust szinte azonos szövegezésben mesélnek mind az öt világrészben, hogy a világon mindenütt mese szól a holdbeli emberről, asszonyról vagy állatról, hogy az istenek földi vándorlása minden mitológiának ismert motívuma, hogy a túlvilág fenyegető betörésére vonatkozó képzetek mindenütt hasonló vagy szinte azonos mitikus és mondaszerű képekké alakultak, vagy hogy végül az egyszerű kategorikus imperatívuszokat kifejező mondókák az emberiség közös kincsei.

Szakértő hallgatóság előtt nem szükséges a népi elbeszélés-kincsnek erre az antropológiai problémájára vonatkozó elméletekkel sorjában vitába szállnunk. Ma már bizonyára mindnyájan osztjuk azt a felfogást, hogy keletkezésük és elterjedésük sokféleképpen lehetséges. Az elbeszélés-kincs legegyszerűbb formáinak — tehát a legapróbb meseparányoknak — a teremtő emberi szellem egymástól függetlenül és bárhol életet adhat, s a szituáció egyszerűsége következtében hasonló vagy akár azonos képekké formálhatja őket. Bonyolultabb motívumkombinációk esetén azonban hajlunk — s joggal — a monogenezis feltételezésére. Ilyenkor — s ez a lehetőség természetesen a generatio aequivoca képleteinél is fennáll — a néptől néphez történő vándorlás szolgál a típusok gyakran világméretű elterjedésének alapjául. Hisz éppen az etnikus érintkezési zónákra vonatkozó legújabb kutatások egyre újra tanúskodnak róla, hogy valójában az ott lakók két- vagy többnyelvűsége, s műveltségük ebből adódó élénk cseréje a határokon át, biztosítja a népi elbeszélés-kincs továbbadásának képzelhető legkedvezőbb feltételeit.

Számolnunk kell azonban az elterjedés egyéb lehetőségeivel is. Nagy terekben szemlélve az egyes típusokat, gyakran tapasztalhatjuk tömeges kompakt előfordulásaik mellett a szórványosságot, éspedig az igazi szórványosságot is, amely nem a feljegyzések hiányosságából származik. Ilyenkor nem operálhatunk a hullámelmélettel, hanem egyes tehetséges, többnyelvű emberek ténykedésével kell számolnunk. Bizonyos, hogy minden kor és táj különféle kóborló rendkívüli mértékben járultak hozzá a népi elbeszélések terjesztéséhez.

Hasonló elbeszélők közvetítésével egy-egy mese, trufa vagy legenda messze utakat járhatott be. Ehhez járul még az irodalomnak alig felmérhető befolyása, amely az olvasáshoz értő vágánsok és mulattatók közvetítésével, de a prédikáló papok s később a röplapok, a képmutogatók vásári énekei, a nap-tárak s végül közvetlenül a könyvek útján is széles tereket vehetett birtokába, s szintén a népig hatolhatott.

A hagyomány és a mozgékonyság e jelenségei valóban meglepőek. Ugyan miféle felfoghatatlan immanens erő rejlik a mítoszok és mesék, mondák és legendák mélyén, hogy ennyi korszakon és világon keresztülhajszolja őket, s hogy a népeket egyre újra megőrzésükre és továbbadásukra ösztönzi? Mit jelenthetett az emberiségnek elmondásuk, kinyilatkoztatásuk a világról és az életről nyújtott képük ideája, hogy nem tudott elszakadni tőlük? Alig akad bármi is, ami hasonló állandósággal dicsekedhetnek: a népek törvényei elmúltak, nyelvük megváltozott, hitük és gondolkodásuk átalakult, mint ők maguk is. Meséik azonban fennmaradtak a sors minden változásán túl napjaink küszöbéig. Érthető, hogy e folyamat különössége a kutatókat egyre újra magával ragadta; az a nem kevésbé érdekes és a kultúra antropológiájának kutatása szempontjából nem kevésbé fontos probléma viszont, hogy a népi elbeszéléskincs jelentős részei stagnálnak, — semmi vagy csak igen kevés érdeklődéssel találkozott.

Engedjék meg azért, hogy néhány futó gondolattal figyelmüket két különösen evidens jelenségre irányítsam e határszituációnak, ahogyan a stagnálásnak e folyamatát nevezni szeretném: egyrészt arra a tényre, hogy az egyik nép elbeszéléskincsének nem éppen a teljessége vándorol a másikhoz, hanem innen és túl sok minden akad el a határon; és másrészt átvétel esetén, amikor egy-egy elbeszélés egyik etnikus egységtől a másikhoz kerül, elmondásában alapvető változások lépnek fel, amelyek a tartalmat, de az elbeszélés értelmét is döntően módosíthatják.

A népi elbeszélések különböző okokból akadhatnak el a határokon. Érthető, hogy mitikus és démonikus mondák olyannyira telve lehetnek tájhoz, etnikai vagy csoportközösségekhez kötött domináns előadási jegyekkel, hogy átvételük egyszerűen lehetetlen. S éppen ez az oka, hogy e mondatkategoróriák nagyobb térben szemlélve áttekinthetetlenek, s mindenekeelőtt, hogy — mint az az International Research néhány napja itt Budapesten tartott

bizottsági tanácskozásain világossá vált — rendszerezésük kötelező európai sémáját megtalálni nehéz feladat.

Hasonlóképpen érthető a kultikus és szokásmondák stagnálása is a maguk ritualisztikus birodalmának határain, ha e határok a népcsoport határai-val egybeesnek. Évekkel ezelőtt a Schleswig—Holstein-i néprajzkutatóval, GUSTAV FRIEDRICH MEYERREL, a határszituációk hasonló eseteit állapíthattuk meg a német—dán nyelvhatáron. Az a monda, hogy a házat meg lehet óvni a tüztől, ha a tüzet varázslattal az udvar vagy a föld egyik fájába zárják, s ezért, mint mesélik, mikor valaki hitetlenkedve kidönti ezt a fát, a maga háza azonnal leég — ez a monda csak Jütlandban és Schleswig vele határos területén ismert, ahol a múlt században még dánul beszéltek. Déli irányban nem hatolt tovább, mivel ott az a mágikus feltételezés, hogy a tűz varázslattal csakugyan egy-egy fába volna zárható — hiányzott. Ugyanígy a hazajáró halott mondája is, aki a ház ajtajának egyik dúca alá van bezárva, s valahányszor az ajtót ezen a dúcon zörgetik meg, felkiált: „Lök meg még egyszer!” — hasonlóképpen csak Jütlandban, pontosan a régi dán—német néphatárig ismeretes s minden bizonnyal a kártevő hazajáró halottak megdúcolásának északon még egyre dívó szokásával függ össze.

Am az epikus népköltészet más kategóriáiban is újra meg újra találkozunk az összehasonlító mesekutató ilyen meglepő határhelyzetekkel. Számos egész Észak-, Közép- és Kelet-Európában igen kedvelt ördög-trufa teljesen ismeretlen Nyugat- és Dél-Európában. Déli vagy nyugati kultúrlejtőjük többnyire a német nyelvhatárnál végződik, mint például azé a történeté, hogy az ördögnek homokból vagy szalmából kell kötelet fonnia (AT 1174), hogy a házat gyújtják fel, hogy útjában világítson neki (AT 1008), hogy birkózásban legyőzi őt a hős nagyapja, vagyis a medve (AT 1070), hogy forró kásával ölik meg (AT 1131) stb., stb. Hasonló elhatároló jelenségekkel találkozunk a rátótíadák trufái körében is. A levélbe zárt galambok vagy angolnák történetét (AT 1296 B), úgy látszik, csak a németek és a dánok ismerik, a farkas mint csikó esetét (AT 1311) csak az észak- és kelet-európaiak, a kályháét, amely túl sok meleget ad s ezért odébbtolják (AT 1325 A), csak a flamandok, hollandok és németek stb.

Még gyakoribbak a pusztán regionálisan korlátozódó trufa-típusok. Számos hasonló történet akad, amelyet például csak Izlandban vagy csak Litvániában vagy csak Görögországban vagy csak Magyarországon mesélnek, s amelyek a maguk említett autochton birodalmának határait sohasem lépték át. Vendéglátónk, Magyarország, például rendkívül gazdag olyan történetekben, mint — hogy ismét csak néhányat említsek — a feszületé, amelyet egy jégverés miatt megbüntetnek (AT 1324 A*) vagy a bolondé, aki azt hiszi, a rőfögő disznó az ő nevét kiáltja (AT 1322 A) vagy ott egy harmadik történet a gólyáról, akit varjúnak néznek (AT 1319 M*) vagy a bolondos eset, hogy egy ember hájjal keneti a földjét, hogy jó kövér legyen (AT 1231*) vagy

végül az oktalan nő dolga, aki valamennyi edényét széttöri, hogy az új fazék-
nak helyet csináljon (AT 1293 A) s sok hasonló. Ha talán e típusok egyikének-
másikának elvéte más népeknél is akad párhuzama, ez sem változtat azon
a tényen, hogy európai elbeszéléskincsünk jelentős és kiterjedt részei határ-
helyzetben vannak.

Mi ennek az oka, hogy ezek a trufák — később még egy harmadik
kategóriáról is beszélni szeretnék — nem jutnak túl egy körülhatárolt körzeten,
s miért torpannak meg nagytáji elterjedésük során hirtelen és váratlanul
valamely nyelv- és műveltséghatáron? Azt hiszem, itt mindenképp előtérbe kell
hozni a népszociológiai mozzanatokat kell fontolóra vennünk, amelyekre a magam
részéről ismételtelen felhívtam a figyelmet¹, s amelyekre WOLFGANG MOHR, a
német irodalomkutató is felfigyelt az elbeszéléskincs egyszerű formáiról szóló
fejtegetéseiben.² MOHR utal arra, hogy bár annak megfigyelésére, ami „jelentős”,
mindenkinek van képessége, s azzal specifikus „szellemi foglalkozásokat” is
ki tud váltani; hogy azonban mit és mennyire tart valaki jelentősnek, az az
illető személyétől, közösségétől és világképétől függ. Ezt a tételt úgy módosít-
tanám, hogy korántsem arról van itt szó, ami jelentős, hanem egyszerűen
arról, ami akceptábilis. A határon túl sok minden azért nem fog „megérkezni”,
mert nem értik, mert ott az ehhez szükséges szenzorium hiányzik. Bizonyára
MOHR is ezt véli, ha a továbbiakban arról beszél, hogy bizonyos készségre van
szükség ahhoz, hogy egy meghatározott trufa-helyzetet trufajellegűnek vagy
egy sajátos élcet élcejellegűnek találjunk.

Ugy vélem, ez igen figyelemreméltó körülmény. Mi németek például
nagyon differenciált, különböző, szomatikus és pszichomentális szempontból
teljesen divergáló alkotóelemekből összenőtt népszövevényt alkotunk ma is,
annak ellenére, hogy a sors hatalmai és a civilizáció folyamatai igen nagy töme-
geinket hányták-vetették össze-vissza. Mégis, ma is úgy áll a dolog, hogy
például a hamburgi azon az élcen, amelyiken egy sváb halálra tudja nevetni
magát, éppen csak félrehúzza a száját, mert az ő fülében ez az élc nem hat
valami élcszerűnek. Ugyanez áll a szászok és Rajna-vidékiek, a frízok és felső-
pfalziak viszonylatában stb. De bizonyára ugyanez áll nagyobb interetnikus
területeken is. A magyar ember nagyon gyakran nem fog lángot a svéd élc
hallatára, minthogy nincs meg hozzá a mentális készsége; az olasz csak kevésbé
érzi trufaszerűnek az ír trufát, mert hiányzik belőle a megértéséhez kellő kon-
genialitás, a szellemi összehangoltság és lelki ekvivalencia e summázódása,
mert — hogy a civilizáció zsargonjából vegyünk hasonlatokat — az adóállomás
és az antenna nincs egymáshoz hangolva.

¹ K. RANKE: Betrachtungen zum Wesen und zur Funktion des Märchens. Studium
Generale 11 (1958). 647—664. p. Uő.: Einfache Formen. (Internationaler Kongreß der
Volkserzählforschung in Kiel und Kopenhagen. Berlin 1961. 1—11. p.)

² W. MOHR: Einfache Formen. (MERKER—STAMMLER: Reallexikon der Deutschen
Literaturgeschichte. 2. Aufl. 1 Bd. 321—328. p.)

Miért találunk azonban hasonlóan éles határokat a népi elbeszélések olyan kategóriáinál is, amelyeknek nincs ennyi közük a rációhoz (az élé és a trufa ugyanis lényegében a rációnak köszöni létét) — a meséknél? Nagyon érdekes mese például a „sárkányfej a hídon” (AT 300 A), s a szlávok, baltiák, finnugorok, török-tatárok körében nagyon kedvelt; magam eddig közel száz változatában ismerem. Terjedése azonban szorososan a germán nyelvhatáron megszakad. Két változata a kelet-poroszoknál s kettő a sziléziaiaknál nem vehető figyelembe, ezek kétséget kizáróan litván, illetve lengyel eredetűek. Itt egészen éles határhoz érkezünk, amelyen az alapjában igen szórakoztató mese nem tudott keresztültörni.

Hasonló eset számtalan adódik. A tápláló kígyókö történetét (AT 672 D) ismerik a balti népek, a lengyelek, a csehek, az oroszok, a szerbek, horvátok. Tőlük nyugatra — teljesen ismeretlen. Az ötletes állatmesécskét a piszkos disznóról és a tiszta halról (AT 137) a balti, a szláv és az ugor népek szeljtében ismerik, a germán, román és kelta népek nem tudnak róla. Mindezt talán e hagyományok szerényebb kora magyarázná? Vagyis hogy még nem volt idejük szétterjedni Európában vagy a világon? Vagy az, hogy még nem kaptak helyet az irodalomban? De hiszen számos mese, amelyet például BASILE, a leghíresebb és legismertebb XVII. századi itáliai mesegyűjtő és költő előadott, megrekedt a mediterrán térségben, mint a harapós libáról vagy babáról szóló (BASILE, Pentamerone V, 1; AT 571 C) vagy a megnyúzott öreg meséje (BASILE I, 10; AT 877) vagy a mirtuszgyermek (BASILE I, 2; AT 652 A), vagy végül Pintosmauto (BASILE V. 3.). Mediterrán és keleti maradt olyan régi és híres mese is, mint a türelemköve (AT 894), a Nap leánya (AT 898), a Bazilikum-leány (AT 897) és sok más egyéb.

Ismétlem hát a kérdést, miért találunk ilyen éles határokat a népi elbeszélések legköltőibb kategóriájánál, a mesénél is? Talán itt sem érkezik meg sok minden a más pszichomentális struktúrájú szomszédokhoz? Ezekre a kérdésekre csak esetről esetre lehet, ha ugyan lehet, felelni. Úgy vélem mégis, hogy a mese e határhelyzeteinek sok és jelentős indítóoka a népek lelki-szellemi élmény- és alkotásvilágában rejlik. Már ismételtlen utaltam arra, hogy a népköltészet egyes kategóriáinak határozott, csak őket illető jelentésfunkciójuk van, és hogy ezek a jelentésfunkciók, nem pedig a formák vagy szerkezetek vagy más fenomenológiai kritériumok magyarázzák mindenkori különbözőségeiket, egyediségeiket.³ Ha ennek a felfogásnak megfelelően a mesének az volna a funkciója, hogy egy szublimált világot tegyen áttetszővé, amelyben az emberi szívnek minden boldogságra és beteljesülésre való vágyódása és óhaja mitikus-hősies tökéletességgé formálódik, úgy ez álmok kialakulása éppúgy, mint mitikus-mágikus adottságokba ágyazódása annyira etnocentrizált lehet, azaz annyira telve lehet etnikailag megalapozott és körülhatárolt gon-

³ Lásd az 1. sz. jegyzetben megadott irodalmat.

dolati és érzelmi tartalmakkal s egyúttal ilyenekből született képekkel is, hogy egy-egy ilyen elbeszélés vándorlása pszichomentálisan másként strukturált népekhez már pusztán ezen a tényen is megíúsul.

Ezek alapján véve csak egyszerű ténymegállapítások, amelyeket azonban mindeddig alig méltattak figyelemre, jóllehet belőlük — ismétlem — a néppszichológia igen fontos jelenségei és problémái szűrhetők le. Engedjék meg azért, hogy fejtegetéseim lezárásaként röviden két különleges esetet hozzak fel példának, két esetet, amelyek számos hasonlóra nézve szimptomatikusak. Ezeket nem az itt tárgyalt határhelyzet jellemzi, hanem azok a rokonjellegű interetnikus módosító folyamatok, amelyekről bevezetőül mint egy másik fontos jelenségről beszéltem. De éppen akkor, ha egy ilyen regionális elbeszélés mégiscsak átnyomul a maga autochton birodalmának határain, és így bizonyos asszimilációkon kell átesnie, különös szemléletességgel mutatkozik meg, mennyire általános érvénnyel jellemzi a népi elbeszéléskincs nagy részterületeit a maguk etnocentrikus jellege.

Évekkel ezelőtt egyik értekezésemben, amely a „trufa és élc mint eltűnési fok” kérdéseivel foglalkozott, már rámutattam a határátörés ilyen folyamataira.⁴ Az ott idézett „Schemjaka ítélete” vagy mint STITH THOMPSON az 1534. számon nevezi, a „Series of Clever Unjust Decisions” (Ügyes igazságtalan döntések sorozata) című elbeszélést, ez idő szerint tanítványom, ZVI SOFER vizsgálja. SERCAMBINAK, a XIV—XV. század nagy olasz novellaírójának változata szerint tartalma a következő: Landrea, az elbeszélés hőse, talált egy erszényt, s anélkül, hogy kinyitná, visszaadja tulajdonosának, egy luccai polgárnak. Ez azonban azt állítja, hogy az erszényben 100 forint volt, és Landrea ebből tízet ellopott. Elfogatja őt, hogy Luccában törvényszék elé állítsa. Az úton Landrea segít kihúzni egy mocsárba esett lovat, de közben kitépi a ló farkát. Most a tulajdonos is velük megy, hogy szintén panaszt tegyen ellene. Amint egy darabot haladnak, megijed az egyik ló, amelyiken egy asszony ül s leveti magáról a lovasát. Az asszony hat hónapos állapotos, és azon helyben koraszülöttet hoz a világra. Az asszony ura a két panaszoshoz csatlakozik. Hogy életének véget vessen, Landrea Lucca közelében egy hídról a vízbe ugrik, de egy bárkában ülő emberre esik, s így azt agyonüti. Ismét elfogják, s a megölt ember bátyja negyedik panaszosként velük megy. Luccában a bírák a következő ítéletet hozzák: 1. Az erszény a 90 forinttal nem a panaszosé, minthogy az övében 100 forint volt; Landrea tartsa meg az erszényt, amíg a tulajdonos meg nem kerül; 2. Landrea tartsa meg a lovat, amelynek kiszakította a farkát, mindaddig, míg a fark újra ki nem nő; majd akkor adja vissza a panaszosnak; 3. vegye magához az asszonyt mindaddig, míg az tőle ismét hat hónapos terhes nem lesz; és 4. álljon a híd alá egy csónakba, a panaszos pedig vesse le rá magát a hídról.

⁴ Schwank und Witz als Schwundstufe (Festschrift für Will—Erich Peuckert. Berlin 1955. 41—59. p.)

SERCAMBI nem az első feljegyzést nyújtja, az ízes történet már sokkal régebbi, előfordul — s hozzá még gyakran más jogesetekkel is gyarapítva vagy egvedi motívumaira bomlottan és önállósulva — már az indeknél és még korábban a zsidóknál is. Itt, a Bibliában és a Talmudban azonban nem trufa, hanem komolyan vett jogi példa, jurisztikus mese, amelynek háttérében nem rejlik más, mint a régi mózesi talio, amelyről már az Exodus 21,24 is beszél: szemet szemért, fogat fogért. Amikor e jogi történetek más népekhez kerültek, értelmük nem volt világos. Az indeknél például a jogszolgáltatás abszurditásának példái gyanánt fogták fel, s mint ilyenek, furcsa ítéletekről szóló trufákként gyorsan terjedtek el irodalmi és népszerű formában, a Katha Sarit Sagarában például vagy a Jatakákban. Itt tehát az egyik nép igen komoly történetének trufává alakulását az az értetlenség provokálja, amelybe e történet a maga kizárólagos sajátját alkotó jelentésével a másiknál beleütközött. A népek különböző mentalitása — valóban ez az eredete a megtorlás „szemet szemért, fogat fogért” elvére épülő komoly történet trufaszerűvé változásának.

A másik példánk egy leánynak egy szörnyű emberévő női haláldémonnal való látogatásáról szól. STITH THOMPSON ennek az elbeszélésnek a 334. számot és a „Household of the Witch” (A varázsló háztartása) címet adta. Magam készülök monográfiát írni e történetről. A monda — mert nyilvánvalóan ennek kell tartanunk — egész Kelet-Európában szinte minden szláv és balti népnél igen ismert. Magyarországon is gyakran mesélik. Összesen mintegy 90 változatát ismerem. A történet nem jutott el Skandináviába, sem a Balkán déli népeihez, sem pedig Itáliába. Nyugat- és Északnyugat-Európa hasonlóképpen nem ismeri. Eljutott viszont a németekhez. Magam 36 német változatát ismerem, és itt Németországban ismét a történet tartalmának egy igen figyelemre méltó átalakulása következett be.

Az elbeszélésnek bizonyosan Európa keleti része a hazája. Itt található meg ugyanis az az archetipikus, haláltáncszerű vonás, hogy a démon a nőnemű halál, ő a „halálasszony”. Otthona szörnyűségesen fest: kerítésén mindenütt emberi belek lógnak, az ajtó kilincse emberi kéz, a pitvarban vérrel teli sajtárok, a konyhában gyermekek hullóit sütik, a halálasszonynak pedig állatfeje van, amelyet le-levesz és megtisztít a tetvektől. Mikor a megrémült leány elmeséli neki, mi mindent látott, a szörnyeteg széttépi és felfalja.

Kétségtelennek tartom, hogy az elbeszélés háttérében a halál országának valamely régi mítosza rejlik. A haláldémonokat mindenütt hullaevőnek tartják, s házukatjának ennek megfelelő szörnyűségekkel ábrázolják. Charon asztala például kígyógyermek fejével van kirakva, késnek és villának felnőttek kezét használja stb.⁵

⁵ BOLTE—POLIVKA: Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. I. Bd. 410. p.

A régi keleti német változatok még teljesen megőrizték ezt az archetipikus haláltáncszerű jelleget. Szinte teljesen hasonlóak a szomszédos litván, lengyel, cseh vagy jugoszláv variánsokhoz. Minél inkább nyomul azonban előre ez a történet nyugati irányban, annál inkább enyhülnek ijesztő vonásai. A vér és a holttestek darabjai eltűnnek, s más mágikus eszközöknek adnak helyet: seprűnek és lapátnak, amelyek egymást verik, táncoló botoknak vagy akár egyszerűen kutyáknak és macskáknak, mint a démoni asszony szolgálainak és szolgálóinak. Ő maga is elveszti apránként utálatosságát, és jóllehet még egyre sötét hangulat nehezedik rá a cselekményre és annak színhelyére, mégis a pusztító démoni színek mindinkább tompulnak, mígnem végül nyugaton a Maina-vidéken és Hessenben az egész történet bohózszerűen felfűjt mesévé válik a véreshurkáról és a májashurkáról, úgy, ahogyan ezt a GRIMM-testvérek a 43. számon „Csodálatos vendégség” címen már 1812-ben felvették a *Kinder- und Hausmärchen* kötetébe. S itt, mint egyéb nyugati német változatokban is, a mese happy endet kap: az ijedt májashurka megszökik a vöröshurka gyilkos házából, mint ahogy más változatokban a leány vagy a vándor is elmenekül a boszorkány házából.

Azok az asszimilációs folyamatok, amelyeket e történet elterjedésével kapcsolatban megfigyelhettünk, rendkívül érdekesek. Nem ugrásszerű, hanem lassú, mintegy lépésről lépésre és vonásról vonásra bekövetkező változás megy itt végbe. Mialatt az elbeszélés Németországon át keletről nyugatra vándorol, megváltoztatja egész habitusát, tartalmát, sőt jelentését is. Egy régi mítosz a halál birodalmáról, egy démonikus halálmonda lassan-lassan mesévé, hozzá még gyermekmesévé, jóllehet még mindig csak 'ijesztő mesévé' fejlődik, hogy ezt az ellentmondással teljes terminust használjuk; de élet elveszti, s amennyire erről egyáltalán szó lehet, egészében megszélidül.

Azt hiszem, ez egyúttal az elbeszélés kincs szélesebb határhelyzetének is nagyon instruktív példája lehet. A keleti monda demoniája immár túl sok volt a németeknek; mint valami szűrőn, vonult át a német tájakon, míg végül mesévé alakulva jelenik meg előttünk. Az ilyenféle akkomodációk korántsem elszigeteltek. Számos példát idézhetnék az ellenkező irányú útra is, hogy például kelta motívumok nálunk teljes értetlenségbe ütköznek, hogy — mint ma mondják — „nem érkeznek meg”, s hogy hasonlóan az idézett keleti példához, lassú átalakulás a sorsuk.

Talán mégiscsak említenem kellene, hogy e folyamatok megfigyelése alkalmával közvetlenül a népek alkotó szellemének műhelyébe tekintünk. Ez így talán romantikusan hangzik; az itt tárgyalt asszimilációs folyamatok tényeit azonban nem tudom más néven nevezni. Ezért is voltam bátor figyelmeiket ezekre a jelenségekre felhívni. Remélem, hogy fejtegetéseimből egyet-mást újnak találnak, és hasonló megfigyelésekre indíthattam Önöket.